

РЕЦЕПЦІЯ КНИГИ ЮЛІАНА БАЧИНСЬКОГО «УКРАЇНА IRREDENTA» В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ (1894–1900)

Осадчук Максим Максимович,
аспірант програми «Історія і археологія»
Українського католицького університету
osadchuk@ucu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-7128-5424

Мету статті складає дослідження рецепції книги галицького політичного мислителя, активіста Русько-української радикальної партії (РУРП) Юліана Бачинського (1870–1940) «Україна Irredenta» в українському національному русі на зламі XIX–XX ст. Текст, який вперше в історії теоретично обґрунтовує вимогу утворення незалежної соборної держави українців по обидва боки р. Збруч, з'являється в розпалі ідеологічних дискусій останньої декади XIX ст. Світоглядний та політичний конфлікт поколінь в лавах РУРП в першій половині 1890-х рр. і перемога в ньому фракції «молодих радикалів», теоретиком якої виступав Ю. Бачинський, зробили можливим подальше поширення ідей «Україна Irredenta» в колах русько-української інтелігенції. Використання таких методів дослідження дискурсу, як аналіз інтелектуального контексту публікації, відгуків сучасників, основних пунктів критики і відображення ідей книги в інших документах, дозволяє показати вплив «Україна Irredenta» на осучаснення політичного мислення піддавстрійських українців. **Результатами** застосування подібного підходу є новий погляд на стосунки між течіями в українському русі кінця XIX ст., чіткіше розуміння світоглядних відмінностей між різними поколіннями його діячів і увиразнення динаміки переходу до самостійницької політичної культури, що був позначений боротьбою та взаємовпливами відразу декількох ідеологій. **Висновки.** Після завоювання стартового плацдарму в радикальній партії ідея утворення незалежної української держави, висунута Бачинським в «Україна Irredenta», стрімко поширюється в політичному, громадському та інтелектуальному просторі Галичини, стаючи предметом широкого обговорення. В 1899 році дві нові національні партії в імперії Габсбургів – Українська соціал-демократична партія та Українська національно-демократична партія – приймають центральну тезу «Україна Irredenta» в якості власної програмної вимоги. Поява праці Ю. Бачинського (1895) та резонанс, який вона спричинила в наступні п'ять років, повинні, отже, розглядатися не лише як визначна подія в інтелектуальному житті українства Східної Галичини, але й як ключова ланка в процесі модернізації українського національного проєкту в цілому.

Ключові слова: Юліан Бачинський, Іван Франко, Михайло Драгоманов, Русько-українська радикальна партія, «Україна Irredenta», український соціалізм, ідея незалежної держави, українська політична думка.

RECEPTION OF YULIAN BACHYNSKYI'S BOOK “UKRAINE IRREDENTA” IN UKRAINIAN NATIONAL MOVEMENT (1894–1900)

Osadchuk Maksym Maksymovych,
PhD student of the History and Archeology Program,
Ukrainian Catholic University
osadchuk@ucu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-7128-5424

The purpose of the article is to study reception of the book by Galician political thinker, activist of Ruthenian-Ukrainian Radical Party Yulian Bachynskyi (1870–1940) “Ukraine Irredenta” in Ukrainian national movement at the turn of XIX–XX centuries. The text, which for the first time in history theoretically substantiates the demand for the formation of an independent conciliar state of Ukrainians on both sides of the Zbruch River, appears in the midst of ideological discussions of the last decade of XIX century. The ideological and political conflict of generations in the ranks of the RURP in the first half of 1890s and victory of the Young Radicals faction, whose theorist was Y. Bachynskyi, made possible the further spread of “Ukraine Irredenta” ideas among Ruthenian-Ukrainian intellectuals. The use of discourse research **methods** such as the analysis of the intellectual context of the publication, reviews of contemporaries, the main points of criticism and reflection of the book in other documents, shows the influence of “Ukraine Irredenta” on modernizing of the political thinking of sub-Austrian Ukrainians. **The results** of such an approach are a new look at the relations between the currents in the Ukrainian movement of late XIX century, a clearer understanding of the worldview differences between its generations and showing the dynamics of the transition to independentist political culture, which was marked by the struggle and interaction of several ideologies. **Conclusions.** After conquering the starting point in Radical Party, the idea of creating an independent Ukrainian state, put forward by Bachynskyi in “Ukraine Irredenta”, spread rapidly in the political, social and intellectual space of Galicia, becoming the subject of widespread discussion.

In 1899 two new national parties in Habsburg Empire, Ukrainian Social Democratic Party and Ukrainian National Democratic Party, adopted the central thesis of “Ukraine Irredenta” as their own program requirement. The appearance of Y. Bachynskyi’s work (1895) and its resonance should, therefore, be considered not only as a significant event in the intellectual life of Ukrainians in Eastern Galicia, but also as a key link in the process of modernization of Ukrainian national project as a whole.

Key words: Yulian Bachynskyi, Ivan Franko, Mykhailo Drahomanov, Ruthenian-Ukrainian Radical Party, “Ukraine Irredenta”, Ukrainian socialism, idea of independent state, Ukrainian political thought.

Вступ. Сучасна ідея самостійної соборної української держави була вперше сформульована та докладно обґрунтована галицькими марксистами наприкінці XIX ст. Вона з’являється на сторінках теоретичної праці львівського правника і політика, активіста Руської-української радикальної партії (РУРП) Юліана Бачинського «Україна Irredenta» («Україна уярмлена», 1895). Під впливом федералістських поглядів Михайла Драгоманова програма РУРП, першої української політичної партії, до 1895 року передбачала тезу про широку автономію українських земель в складі Австро-Угорській імперії, але не висувала самостійницьких прагнень. Лише наприкінці 1895, після тривалої боротьби всередині партії між фракцією «молодих радикалів», чийм провідним теоретиком був Ю. Бачинський, та прибічниками традиційного драгоманівського курсу в національному питанні, «старшими радикалами» на чолі з Михайлом Павликом і Іваном Франком, РУРП приймає постулат про політичну самостійність України в якості своєї вимоги. У 1899 р. його проголошують також нові політичні сили галицьких українців, що постали за вирішальної участі колишніх радикалів, – Українська національно-демократична партія (УНДП) та Українська соціал-демократична партія (УСДП). Жваве обговорення тез, висунутих Ю. Бачинським в «Україна Irredenta», протягом цього періоду розгорталося й поза межами партійно-політичного середовища.

Метою даної статті є дослідження рецепції «Україна Irredenta» в українському національному русі: з моменту появи її рукопису (1894) до утворення нових політичних партій і громадських організацій в Східній Галичині, що прийняли ідею незалежної держави як свою програмну вимогу (1899–1900). Для того мають бути розв’язані такі **завдання:** зрозуміти інтелектуально-політичний контекст, в якому з’являється головна праця Ю. Бачинського; проаналізувати сприйняття тексту сучасниками; показати політичні наслідки стрімкого поширення ідей, викладених в «Україна Irredenta».

У сучасній **історіографії** серед розвідок, що стосуються персонально Бачинського та його доробку, найпомітніше місце посідає книга Ігоря Беґея «Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник» (Беґей, 2001). Значний внесок в дослідження перебігу модернізації української політичної культури в Галичині та ролі в ньому

представників радикальної партії зроблено в роботах Джона-Пола Химки (Himka, 1982), Ярослава Грицака (Грицак, 1990), Керстін Йобст (Jobst, 1997), Євгена Нахліка (Нахлік, 2016). Проте, з огляду на історичну значущість праці Ю. Бачинського, рецепція «Україна Irredenta» на сьогоднішній день вивчена явно недостатньо. Існуючі публікації висвітлюють лише окремі сюжети, пов’язані з інтелектуальною історією «Україна Irredenta», не зосереджуючись на особливостях її сприйняття в політичних і громадських середовищах русько-українського суспільства. Комплексний нарис перебігу даного процесу становить, на думку автора, головну вартість проведеного дослідження.

У ході роботи над текстом було опрацьовано листування та інші персональні документи самого Ю. Бачинського, періодичні видання 1890–1900 років, свідчення учасників і спостерігачів подій, документи політичних партій, архівні фонди галицьких діячів. Чималий матеріал про ідейно-політичний розвиток національного руху протягом 1890-х рр. подибуємо в джерелах мемуарного характеру¹.

Ю. Бачинський (1870–1940) як політичний теоретик і активіст сформувався в русько-українському соціалістичному русі Східної Галичини. Він долучився до нього ще підлітком, в 13–14 років. Під час навчання у львівській Академічній гімназії в другій половині 1880-х рр. Юліан тісно спілкується з т. зв. «молодими радикалами» – юними українцями, що поєднували глибокий інтерес до тогочасного революційного марксизму з прагненням національного самовизначення свого народу. Мова йшла не лише про інтелектуальне взаємозбагачення, але й про спільну участь в політичних акціях, деякі з яких завершувалися для юнаків арештом. Лідер цієї неформальної спільноти В’ячеслав Будзиновський вчився у Відні, що був однією з фортець соціал-демократії в Європі, і очолював там об’єднання українських студентів. Взявши діяльну участь в заснуванні Русько-української радикальної партії у Львові в 1890, В. Будзиновський і Ю. Бачинський відразу ж очолюють в ній фракцію «молодих», яка виводить свою вимогу політичного суверенітету України з марксистського уявлення про логіку суспільного розвитку.

¹Цитати всюди, де було можливо, подані без граматичних, орфографічних або пунктуаційних коригувань – відповідно до оригінальних текстів.

Книга «Україна Irredenta» (1895) пишеться Ю. Бачинським протягом першої половини 1890-х рр. фактично в якості програмного тексту фракції. Основні її тези – перш за все соціально-економічне обґрунтування вимоги утворення незалежної України – не можуть розглядатися як суто «авторський» продукт. Радше йдеться про те, що Ю. Бачинський підсумував і розвинув колективні ідеї спільноти «молодих радикалів» у своїй теоретичній праці.

Процес формування нової, самостійницької політичної культури в радикальній партії розгортався через протистояння між «народницьким» федералізмом М. Драгоманова, якого дотримувались «старші» на чолі з І. Франком і М. Павликом (вони пережили в 1870-х «соціалістичне навернення» головно під впливом М. Драгоманова), з одного боку, та марксистським світоглядом «молодих» – з іншого. Цей конфлікт у формі гострої боротьби поколінь тривав від першого з'їзду РУРП і аж до серії розколів у партії 1897–1899 рр., коли її лави залишила значна кількість засновників і провідних діячів.

В «Україна Irredenta», початкові розділи якої вперше з'являються у вигляді статті на сторінках партійного видання РУРП «Народ» у 1893 р., Ю. Бачинський прагне перш за все зрозуміти причини масової еміграції галицьких русинів за межі краю. Рухаючись від цього установчого питання, теоретик «молодих радикалів» приходять до твердження про наявність політично обумовленої «консервації недорозвиненості» заселених українцями регіонів, зокрема Галичини та Наддніпрянини. За логікою автора, імперські столиці, Відень і Санкт-Петербург, штучно стримують розвиток українських територій, бажаючи назавжди залишити їх в підпорядкованому стані. Для вирішення цієї проблеми Ю. Бачинський і висуває на сторінках «Україна Irredenta» гасло утворення незалежної української держави «Від Сяну по Кавказ», яка буде здатна пришвидшити поступ промисловості на своїх землях, а отже – підготувати індустріальну базу для втілення в майбутньому соціал-демократичного ідеалу суспільної організації.

Огляди, відгуки, критика. Процес виходу «Україна Irredenta» в світ розтягнувся у часі майже на три роки: з 1893, коли редактор головного видання радикальної партії «Народ» М. Павлик опублікував там початок розвідки Бачинського про еміграцію (перші розділи майбутньої праці), але відмовився друкувати наступні частини, бо «се філософія без фактів» (Бачинський, 1930: 9), й аж до видання повного тексту окремою книгою на початку 1896 року в серії «Універсальна бібліотека» Дениса Лукіяновича. Зрозуміти ідеологічне протистояння всередині РУРП, кульмінацією якого став IV з'їзд партії і вихід друком «Україна

Irredenta», можна лише осягнувши характер поглядів М. Драгоманова, що становили підґрунтя світогляду «старших радикалів». Драгоманівський політичний проект в загальних рисах сформувався в другій половині 1870-х років. Він був позначений характерною для соціального прогресизму XIX-го ст. сумішню різнорідних елементів, які не завжди гармонійно уживалися між собою. Соціалістичні уявлення про організацію суспільно-економічного життя поєднувалися з ліберальним закликком до індивідуальної свободи, а прагнення до національного розвитку співіснували з анархічним скепсисом стосовно самої ідеї державності.

Листування Ю. Бачинського з самим М. Драгомановим, котрому автор «Україна Irredenta» надіслав рукопис книги на рецензування, зав'язалося в липні 1894. План Ю. Бачинського полягав у тому, щоб заручитися підтримкою М. Драгоманова, який завдяки своєму безумовному авторитету в РУРП міг би переконати редакцію «Народу» надрукувати там повну версію тексту. Однак «молодого радикала» спіткало розчарування: «Драгоманів, відписуючи, подав цілий ряд уваг, які всі разом і мали доказувати, що ціла «Україна ірредента», то один великий нонсенс» (Бачинський, 1930: 9). Ще до того, в приватному листуванні з М. Павликом, М. Драгоманов вкрай різко оцінив нарис Ю. Бачинського про еміграцію, вступну частину «Україна Irredenta»: «Ліпше добра поезія нашого напрямку, ніж слова, слова, слова в статті про еміграцію в остатн. н-рі Народу» (Драгоманов М. До М. Павлика від 17 (29) Марця 1893, 1911: 189).

Драгоманівська критика «Україна Irredenta» важлива перш за все як парадигматичний зразок ставлення «старших радикалів» до ідей їхніх юних товаришів-опонентів у партії. Її вістря – несприйняття догматизму, «лінійного» способу мислення, властивого марксистській думці:

«Ваша праця цікава, бо зачіпає з нових боків важні kwestії, але хибує доктринерством певної школи. Ви знаєте, я не згоджуюсь з філзофією історії і політики виключно економічною, бо вважаю її за свого роду метафізику, а жите люцьке за занадто складне, щоб його пояснити лишень одним елементом. Але я нічого не маю проти і однобічної доктрини, коли вона веде до досліду нових фактів. На лихо марксісти, або ліпше енгельсісти рідко коли досліджують що, а просто а priori чертають історичні і політичні фігури, часто зовсім фантастичні. Так робите і Ви» (Драгоманов М. Перший лист до Юліана Бачинського, 1897: 302).

Перша рецензія І. Франка на текст Ю. Бачинського з'явилася на сторінках часопису «Жите і слово» за 1895 рік. Тут має місце певна плутанина з датами. За браком фінансування шоста книга «Жите і слово» (за жовтень-листопад 1895),

про яку йдеться, побачила світ лише навесні 1896, що дало змогу Франкові доповнити її власне своїм оглядом на «Україна Irredenta» (Франко, 1895: 470–483). Сама ж праця Ю. Бачинського з'явилась на полицях на початку 1896 р., хоча перше її видання було офіційно датоване 1895-м. З огляду на те, що Ю. Бачинський в ході своєї промови на IV з'їзді РУРП 29 грудня 1895, за його виразом, «погрожував» присутнім, що «за тиждень-два появиться в друку «Україна Irredenta», і вона дістанеться до рук українського загалу» (Бачинський, 1930: 11), а перші змістовні відгуки на публікацію почали надходити ще до кінця зими, книжка вийшла з друкарні протягом січня-лютого 1896 року.

У своїй статті І. Франко розглядає «Україна Irredenta» в широкому контексті еволюції національної свідомості українців. Властиво, більшу половину обсягу рецензії займає нарис історичного розвитку «обох Україн» з фокусом на еволюцію місцевої політичної думки. Сама ж «Україна Irredenta», на думку І. Франка, має розглядатися як «прояв національної свідомості» українців, але не як серйозна наукова розвідка. Роздуми про теоретичний доробок М. Драгоманова, що помер влітку 1895, врешті підводять рецензента впритул до поглядів «молодих радикалів». Вони, за Франком, прагнуть «погодити космополітичні доктрини соціальної демократії з українським націоналізмом, марксістський «матеріалістичний світогляд» з даними української історії».

У цілому радше критичний тон рецензії виразно м'якшає у висновках, де Франко підсумовує значення «Україна Irredenta» для національного руху, а zarazом оцінює Бачинського як політичного теоретика. Він, за прогнозом письменника, неодмінно «виросте з соціал-демократичного доктринерства» і може навіть стати перспективним вченим, якщо «вдасться в старанніші студії над конкретними фактами». Що ж стосується «Україна Irredenta», то книга, попри всі свої вади, посяде важливе місце в історії інтелектуальних пошуків русинів-українців.

Наступного разу І. Франко прокоментував «Україна Irredenta» на сторінках преси майже через п'ять років, коли з'явилося друге її видання. Основний текст Ю. Бачинський доповнив публікацією свого листування з М. Драгомановим. «Літературно-науковий вістник» в особі І. Франка згадує про нове видання в огляді свіжих книжок за жовтень 1900:

«Що сей твір діждав ся другого видання, значить, читаєть ся не вважаючи на неможливий, чисто схолястичний жаргон, се треба покласти на карб тої основної думки, яка чинить головну вартість книжки – думки про потребу розвивання української національності, хоча сучасна наука має на се багато справедливійших і сильніших

доказів, ніж їх умів підібрати автор» (Франко, 1900: 55).

Попри позитивній відгук письменника про цінність книжки в контексті «потреби розвивання української національності», загальна його оцінка праці Ю. Бачинського, порівняно з першою рецензією, значно безжальніша: «Є се друге, незмінене видане сего твору, найкращого взірця галицької схолястики, нащепленої марксістською фразеологією».

Короткий переказ «Україна Irredenta» наприкінці лютого 1896 р. підготував для чернівецької газети «Буковина» близький друг і товариш Бачинського по молодшому поколінню РУРП Микола Ганкевич (Ганкевич, 1896). Оглядач відверто зізнається, що його метою було «подати в головних рисах зміст студії п. Бачинського», не вдаючися в глибоку критику. М. Ганкевич так висвітлює дослідницьку траєкторію книги:

«Еміграція мужиків ставить автора перед питанєм, де лежить єї властива причина, а відповідь на се питання наводить его на цілий ланцух ріжнородних квестий, дотикаючих руско-українського народу в Австрії і в Росії. Всі більше менше годять ся на се, що матеріальна нужда гонить галицьких селян з рідного краю, але не всі годять ся на те, де лежить причина сего з'явища».

Швидкий процес творення нових класів на селі, національне протистояння поляків із українцями та перш за все необхідність індустріального розвитку Галичини, що суперечить інтересам австрійської імперської адміністрації, змушують українців добиватися «отверто і ясно в політичній програмі політичної самостійности Руси-України». Єдине критичне зауваження, наявне в рецензії, присвячене «майже односторонньому» підходові Ю. Бачинського до аргументації своєї головної тези. В приватному листуванні М. Ганкевич вже не так стримано коментував цю проблему. В листі до іншого «молодого радикала» Володимира Охримовича він питає: «Чи Ти читав «Україну irredent-u»? Ціла стаття – то квінтесенція «прямолинейности». Товарова продукція – буржуазія і пролетаріат – воля політична в Росії – кінець Австрії – буржуазія українська – радикалізм національний сеї буржуазії. – etc. etc. etc» (Листи Ганкевича Миколи до Охримовича В. // ЦДІАЛ. Ф. 372. Оп. 1. Спр. 38. Арк. 30.).

Депо глибший характер має огляд «Україна Irredenta» авторства Мирона Кордуби в журналі «Зоря» за першу половину червня 1896 р. (Кордуба, 1896). Рецензент робить акцент на соціально-економічній складовій книги і, наслідуючи самого Ю. Бачинського, починає її обговорення з проблеми селянської еміграції. М. Кордуба віддає належне авторові «Україна Irredenta» вже за одну лише спробу дослідити стан східногалицького життя «на основі найновіших вислідів,

до яких дійшли науки соціальні на заході». На переконання рецензента, оригінальність праці Ю. Бачинського полягає саме в його аналітичному підході, який «приспосовує виводи Енгельса та Маркса до галицьких відносин».

Кінець 1890-х років в житті Східної Галичини позначався бурхливим зростанням громадсько-політичної активності української молоді на національній основі. Для багатьох із них «Україна Irredenta» стала джерелом натхнення. Значного розголосу набула промова представника нового покоління галицьких українців Ісидора Голубовича на Шевченківських урочистостях 17 березня 1897 р. І. Голубович прямо проголосив, що «ціль наших змагань – це самостійність України» (Голубович, 1897), причому в її «природних кордонах», тобто від Сяну по Кавказ, за відомим закликком Бачинського. Розгортання студентського руху стало однією з передумов виникнення на зламі XIX–XX ст. нових громадських організацій під-австрійських українців («Молода Україна» та ін.), які стояли позиціях самостійної держави. Як згадував член УНДП і Українського націонал-демократичного об'єднання (УНДО), держсекретар в питаннях земельних справ першого уряду ЗУНР (1918–1919) Степан Баран, «Україна ірредента» добула тоді широке і вдячне зрозуміння серед галицько-української інтелігентської молоді, студентів університету і учнів вищих гімназійних клас. Я читав її як учень вищої гімназії в рік чи два по її появі і пригадую собі добре, яке величезне враження справила вона на мене і на моїх товаришів самбірської державної польської гімназії, в якій українці творили більшість – тоді вже одинокий випадок у краю. «Кобзар» Шевченка, що його знали ми в тоді оголошеній цілості, і «Україна ірредента» Бачинського, як теж деякі твори Івана Франка, зробили нас, старших гімназистів і студентів, українськими державниками і соборниками. Подібний духовний процес пройшла українська молодь і інших східньо-галицьких гімназій при кінці мин. сторіччя ще перед появою «Самостійної України» Миколи Михновського» (Баран, 1947).

У тій же публікації С. Баран високо оцінює історичну роль автора «Україна Irredenta» у творенні українського проекту, називаючи його першим конструктором самостійницької та державницької ідеї, що дав своїм твором «ширші ідеологічні і суспільно-економічні основи».

Вимога політичного суверенітету України в партійних документах. Розгортання ідеологічного протистояння всередині РУРП doprowadило до того, що вона стала першою політичною силою в історії, яка прямо та відверто проголосила прагнення до національного суверенітету України в своїй програмі. Це історичне рішення було ухвалене на IV з'їзді радикальної партії

29 грудня 1895 року (Програма руско-української радикальної партії, принята на IV з'їзді у Львові дня 29 грудня 1895 р., 1896). Під тиском Ю. Бачинського та інших «молодих» постулат про «повну політичну самостійність русько-українського народу», було внесено до програми РУРП напередодні виходу «Україна Irredenta» в публічний простір.

У наступні декілька років більшість провідних діячів РУРП, в першу чергу з ідеологічних причин, вийшли з радикальної партії та взяли участь у другій хвилі українського партійного будівництва в Східній Галичині. І. Франко, В. Охримович, Євген Левицький і В. Будзиновський зіграли значну роль у творенні Української національно-демократичної партії (УНДП), проголошеної в грудні 1899 (Расевич, 1997). УНДП стала спільним проектом народовців з товариства «Народна рада» і групи колишніх радикалів, які дотримувались поміркованих, центристських поглядів. Представники «молодих радикалів», що залишились на ультралівих, марксистських позиціях, – М. Ганкевич, Ю. Бачинський, Семен Вітик (а також посол радикалів у Райхсраті Роман Яросевич, селянин-кооператор Андрій Шмігельський та інші) – восени 1899 року започатковують у Львові Українську соціал-демократичну партію (УСДП). Обидві нові політичні сили на сторінках преси та в публічних виступах своїх діячів чітко окреслили прагнення до творення в майбутньому самостійної соборної держави українського народу.

У програмній публікації під заголовком «На склоні століття» часопису «Воля», який було засновано в 1900 році в якості офіційного органу УСДП, українські соціал-демократи заявляють про «великий злам епох». Сучасна доба, на переконання редакції, позначена ударами капіталізму, що «розбухали сонну галицьку суспільність», а «господарка грошова захитала основи патріархального ладу економічного» (На склоні століття, 1900). Прямо наслідуючи діалектичну аргументацію Ю. Бачинського з «Україна Irredenta», УСДП стверджує, що русини-українці перебувають у злиднях «не лише через капіталізм, але і через брак капіталізму». В подібній логіці саме соціально-економічна необхідність має призвести до заснування незалежної держави, адже лише вона дозволить капіталізові повноцінно розвинути на українських землях виробничі сили, поступ яких тут стримує імперська влада. В цілому для УСДП, як і для її теоретика Ю. Бачинського, вимога політичної самостійності України невіддільна від загальнолюдського поступу до омріяного соціалізму: перше є передумовою другого. «Воля» відверто проголошує незалежну державу в якості ближчої мети партії: «Змагаємо до того, щоби цілий народ український виборив собі

національну волю та самостійність політичну; наша ціль – вільна держава українського люду, українська республіка».

До лав створеної наприкінці 1899 року Української національно-демократичної партії також встали колишні активісти РУРП з обох генерацій. Їхніми зусиллями нова політична сила адаптувала для своїх потреб ідеологічні надбання дискурсу радикальної партії. Так, наприклад, еволюцію поглядів на національну державність особисто І. Франка, а отже – його значення для появи та стрімкого розвитку УНДП, неможливо досягнути поза контекстом конфлікту поколінь в РУРП протягом всього першого десятиліття її існування.

Декларація про створення УНДП і водночас її перша політична програма під назвою «Платформа Національно-демократичного (народного) сторонництва» з'являється на сторінках народовського видання «Діло» 28 грудня 1899 року, невдовзі після заснування партії. В її осерді лежить прагнення самовизначення об'єднаного в політичну цілісність українського народу по обидва боки Збруча. Кидається в очі відмінність від марксистського обґрунтування тієї ж мети в соціал-демократів. УНДП значно більше уваги приділяє історичному чиннику, що має надати легітимність державницьким претензіям українців. «Платформа» робить виразний ідеологічний наголос на наявності в українців «самостійності державної» в минулому, підкреслюючи відданість цій традиції з боку національних демократів:

«Ми галицькі Русини, часть українсько-руського народу, що мав колись самостійність державну, відтак боров ся віками за свої державно-політичні права, а ніколи не зрік ся і не зрікає ся прав народу самостійного, заявляємо, що остаточною метою наших народних змагань є дійти до того, щоби цілий українсько-руський народ здобув собі культурну, економічну і політичну самостійність та з'єднав ся з часом в одноцільний національний організм, в яким би загал народу на свою загальну користь орудував всіми своїми справами: культурними, економічними і політичними» (Програма національно-демократичного (народного) сторонництва, 1983: 57).

І. Франко, один з батьків-засновників української націонал-демократії, прямо визнавав, що перший програмний документ УНДП писався «на основі програми радикальної партії, при головній

участі д-ра Вол. Охримовича і моїй» (Франко, 1904). Все ті ж І. Франко, В. Охримович, а також ще один ексрадикал Є. Левицький стали членами управи партії, її центрального керівництва, а колишній товариш Ю. Бачинського, в минулому лідер «молодих радикалів» В. Будзиновський увійшов до так званого ширшого комітету національних демократів.

Висновки. Запропоноване в «Україна Irredenta» розв'язання національного питання народилося в палких дискусіях першої половини 1890-х років у надрах РУРП, але швидко вийшло за межі радикальної партії. Його поширення в інтелектуально-політичному просторі Східної Галичини рухалося головню двома каналами. Вочевидь, організаційна роль, яку вихідці з радикальної партії взяли на себе в процесі творення УДСП і УНДП, зумовила прямий ідейний транзит між ними. Це зауважив й сам Ю. Бачинський, готуючи до друку нове видання «Україна Irredenta»:

«Власне ті нові партійні організації, що повстали на місці розбитої радикальної партії, витворили ся за ініціативою людей, що вийшли з радикальної партії, – вони то і перенесли з собою до тих нових організацій ідею політичної незалежності України і сю ідею поклали між головні, начільні постуляти їх політичних змагань. Ідея політичної самостійності українського народу придбала нові круги прихильників: українсько-галицьку «інтелігенцію» і український-галицький пролетаріят» (Бачинський, 1924: 170).

Між тим не менш важливим фактором був резонанс, спричинений писаннями та публічними виступами радикалів протягом останньої декади XIX ст в колах русько-української інтелігенції. Відлуння дискусії навколо «Україна Irredenta», що розгорталася в середині – другій половині 1890-х, буде добре чути і в наступному столітті. Уже в 1900–1901 роках з'являється цілий розсип публікацій, присвячених ідеї утворення незалежної держави: «Самостійна Україна» Романа Стефановича, видана за участі В. Будзиновського «по слідах» серії матеріалів в «Ділі» та однойменній статті «Буковини»; «Русь-Україна і Московщина-Росія» Лонгіна Цегельського, пізніше неодноразово перевидана; «Самостійна Україна» наддніпрянця Миколи Міхновського. Поява останньої сигналізувала про те, що вимога утворення незалежної української держави перетнула Збруч у східному напрямку.

Література:

1. Himka J.-P. Young Radicals and Independent Statehood: The Idea of a Ukrainian Nation-State, 1890–1895. *Slavic Review*. 1982. Vol. 41. No. 2. P. 219–235.
2. Jobst K. Marxismus und Nationalismus: Julijan Bačynskýj und die Rezeption seiner «Ukraina Irredenta» (1895/96) als Konzept der ukrainischen Unabhängigkeit. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. 1997. № 45. P. 31–47.
3. Баран С. Перші українські державники-соборники. *Орлик*. 1947. № 12. С. 18–19.

4. Бачинський Ю. Україна Irredenta (по поводу еміграції). Львів : «Універсальна бібліотека», 1895. 139 с.
5. Бачинський Ю. Україна irredenta. Третє виданє. З передмовою В.Дорошенка і додатком: Листуванє Ю. Бачинського з М. Драгомановом з приводу «України irredent-и». Берлін : Видавництво української молоді, 1924. 263 с.
6. Бачинський Ю. Як я видавав «Українську еміграцію». Зразок культури «Українського піємонту» з початком ХХ-го віку. Львів : Львівська Друкарня Новочасна, 1930. 32 с.
7. Бегей І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. Київ : Основні цінності, 2001. 256 с.
8. Ганкевич М. Квестія українська в світлі критики соціалістичної. *Буковина*. 1896. Т. 12. № 46-47. С. 1-2.
9. Голубович І. Промова голови Академічної Громади на вечерку в роковини смерти Шевченка, у Львові д. 17 марта. *Житє і Слово*. 1897. Т. 6. Кн. 2. С. 166-167.
10. Грицак Я. «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини. *Затиски Наукового товариства імені Шевченка. Праці Історико-філософської секції*. 1990. Т. ССХХІІ. С. 71-110.
11. Драгоманов М. До М. Павлика від 17(29) Марця 1893. *Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876-1895)*. Т. VII. (1892-1893). Чернівці : Накладом «Руської Ради», 1911. С. 189.
12. Драгоманов М. Перший лист до Юліана Бачинського. Із переписки М.П. Драгоманова. Подає М. Павлик. 6/18 Жуля, 94. Софія. *Житє і слово*. 1897. Том VI. С. 302.
13. Кордуба М. [Рец. на кн.]: Бачинський Ю. Україна irredenta: Суспільно-політичний скіц. *Зоря*. 1896. № 11. С. 217-218.
14. На склоні століття. *Воля*. 1900. № 1. С. 1-3.
15. Нахлік Є. Франкова рецепція «Україна Irredenta». 4 серпня 2016. URL: <https://zbruc.eu/node/54518>.
16. Програма національно-демократичного (народного) сторонництва. *Українська суспільно-політична думка в ХХ ст.*: в 3 т. / упоряд. Т. Гунчак, Р. Сольчаник. Мюнхен : Сучасність, 1983. С. 57-58.
17. Програма руско-української радикальної партії, принята на IV з'їзді у Львові дня 29 грудня 1895 р. *Радикал*. 1896. № 7. С. 70.
18. Расевич В. Виникнення Української національно-демократичної партії. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1997. Вип. 32. С. 127-128.
19. Франко І. Ukraina irredenta. *Житє і слово*. 1895. Т. 4. Кн. 6. С. 470-483.
20. Франко І. Лист від 24 листопада 1904 до редакції «Діла». *Зібрання творів: У 50 т.* Київ : Наук. думка, 1976-1986. Т. 50. С. 256.
21. Франко І. Нові книжки. *Літературно-науковий вістник*. 1900. Т. X. Кн. 4. № 10. С. 55.
22. Листи Ганкевича Миколи до Охримовича В. // ЦДІАЛ (Центральний державний історичний архів у Львові). Ф. 372. Оп. 1. Спр. 38. 49 арк.

References:

1. Himka J.-P. Young Radicals and Independent Statehood: The Idea of a Ukrainian Nation-State, 1890-1895. *Slavic Review*. 1982. Vol. 41. No. 2, pp. 219-235. [In English].
2. Jobst K. Marxismus und Nationalismus: Julijan Bačynskyj und die Rezeption seiner «Ukraina Irredenta» (1895/96) als Konzept der ukrainischen Unabhängigkeit. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. 1997. № 45, pp. 31-47. [In German].
3. Baran S. Pershi ukraïnski derzhavnyky-sobornyyky [The first Ukrainian independentists-unifiers]. *Orlyk*. 1947. No 12, pp. 18-19. [In Ukrainian].
4. Bachynskiy Y. (1895). Ukraina Irredenta (po povodu emihratsii) [Ukraine Irredenta (on the emigration)]. Lviv: «Universalna biblioteka», 1895. 139 p. [In Ukrainian].
5. Bachynskiy Y. (1924). Ukraina irredenta. Tretie vydanie. Z peredmovoio V. Doroshenka i dodatkom: Lystuvanie Y. Bachynskoho z M. Drahomanovom z pryvodu «Ukrainy irredent-y» [Ukraine irredenta. Third edition. With the foreword by V. Doroshenko and addition: The correspondence between Y. Bachynskiy and M. Drahomanov about «Ukraine irredenta»]. Berlin: Vydavnytstvo ukrainskoi molodi. 263 p. [In Ukrainian].
6. Bachynskiy Y. (1930). Yak ya vydavav «Ukrainsku emihratsiiu». Zrazok kultury «Ukrainskoho piemontu» z pochatkom ХХ-ho viku [How I published «Ukrainian Emigration». A sample of the culture of «Ukrainian Piedmont» from the beginning of the XX century]. Lviv: Lvivska Drukarnia Novochasna. 32 p. [In Ukrainian].
7. Behei I. (2001) Yulian Bachynskiy: sotsial-demokrat i derzhavnyk [Yulian Bachynsky: social democrat and independentist]. Kyiv: Osnovni tsinnosti. 256 p. [In Ukrainian].
8. Hankevych M. (1896). Kvestyia ukrainska v svitli krytyky sotsyialistychnoi [The Ukrainian question in the light of socialist criticism]. *Bukovyna*. Vol. 12. № 46-47, pp. 1-2. [In Ukrainian].
9. Holubovych I. (1897). Promova holovy Akademichnoi Hromady na vecherku v rokovyny smerty Shevchenka, u Lvovi d. 17 marta [Speech by the Chairman of the Academic Community Isidor Golubovych at a party on

- the anniversary of Shevchenko's death, in Lviv on March 17]. *Zhytie i Slovo*. Vol. 6. Book 2, pp. 166–167. [In Ukrainian].
10. Hrytsak Y. (1990). «Molodi» radykaly v suspilno-politychnomu zhytti Halychyny. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Pratsi Istoryko-filosofskoi sekcii* [«Young» radicals in the socio-political life of Galicia]. – Tom CCXXII, pp. 71–110. [In Ukrainian].
 11. Drahomanov M. (1911) Do M. Pavlyka. 17 (29) Martsa 1893 [To M. Pavlyk. 17 (29) March 1893]. *Perepyska Mykhaila Drahomanova z Mykhailom Pavlykom (1876–1895)*. Vol. VII. (1892–1893). Chernivtsi : Nakladom «Ruskoi Rady», p. 189. [In Ukrainian].
 12. Drahomanov M. (1897). Pershyi lyst do Yuliana Bachynskoho. Iz perepysky M. P. Drahomanova. Podaie M. Pavlyk. 6/18 Julia, 94. Sofia [The first letter to Yulian Bachynsky. From the correspondence of M. P. Drahomanov. Submitted by M. Pavlyk. 6/18 Julia, 94. Sofia]. *Zhytie i slovo*. Vol. VI, p. 302. [In Ukrainian].
 13. Korduba M. (1896). [Book review]: Bachynskiy Y. Ukraina irredenta: Suspilno-politychni skits [Bachynsky Y. Ukraine Irredenta: Socio-political sketch]. *Zoria*. No. 11, pp. 217–218. [In Ukrainian].
 14. Na skloni stolittia (1900) [At the turn of the century]. *Volia*. No. 1, pp. 1–3. [In Ukrainian].
 15. Nakhlik Y. (2016). Frankova retseptsiia «Ukraina Irredenta». 4 serpnia 2016. [Franko's reception of «Ukraine Irredenta». August 4, 2016]. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/54518> [In Ukrainian].
 16. Prohrama natsionalno-demokratychnoho (narodnoho) storonnytstva [Program of national democratic (people's) community] (1983). *Ukrainska suspilno-politychna dumka v XX st.*: in 3 vol. / ed. T. Hunchak, R. Solchanyk. Munich: Suchasnist, pp. 57–58. [In Ukrainian].
 17. Prohrama rusko-ukrainskoi radykalnoi partyi, pryniata na IV ziizdi u Lvovi dnia 29 hrudnia 1895 r. (1896) [The program of the Ruthenian-Ukrainian Radical Party, adopted at the IV Congress in Lviv on December 29, 1895]. *Radykal*. No. 7, p. 70. [In Ukrainian].
 18. Rasevych V. (1997). Vynyknennia Ukrainskoi natsionalno-demokratychnoi partii [The emergence of the Ukrainian National Democratic Party]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna*. Is. 32, pp. 127–128. [In Ukrainian].
 19. Franko I. (1895). Ukraina irredenta [«Ukraine Irredenta»]. *Zhytie i slovo*. Vol. 4, book 6, pp. 470–483. [In Ukrainian].
 20. Franko I. (1904). Lyst vid 24 lystopada 1904 do redaktsii «Dila» [Letter dated November 24, 1904 to the edition of «Dilo»]. *Zibrannia tvoriv*: In 50 vol. Kyiv : Nauk. dumka, 1976–1986. Vol. 50, p. 256. [In Ukrainian].
 21. Franko I. (1900). Novi knyzhky [New books]. *Literaturno-naukovyi vistnyk*. Vol. X, Book. 4. No. 10, p. 55. [In Ukrainian].
 22. Lysty Hankevycha Mykoly do Okhrymovycha V. [Letters by Hankevych Mykola to Okhrymovych V.] // TsDIAL (Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv u Lvovi). F. 372. Op. 1. Spr. 38. 49 ark.

Стаття надійшла до редакції 06.12.2021
The article was received 6 December 2021